

O'QUVCHILARDA IJODKORLIK VA TANQIDIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISHDA PSIXOLOGIK OMILLAR

Axmedov Jovli Omonovich

Surxondaryo viloyati Uzun tumani

46-umumiy o'rta ta'lim maktabi psixologi

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'quvchilarda ijodkorlik va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirishda psixologik omillarning o'rnini yoritilgan. Bugungi kunda ta'lim jarayonining asosiy maqsadlaridan biri — o'quvchilarni mustaqil fikrlaydigan, muammolarni tahlil qila oladigan va yangicha yondashuvlar yaratishga qodir shaxs sifatida tarbiyalashdir. Ushbu jarayonda ijodiy fikrlash, analitik qobiliyat, emotsional muvozanat, qiziqish darajasi va motivatsiya kabi psixologik omillar muhim rol o'ynaydi. Maqolada, shuningdek, o'qituvchi va psixologlarning bu boradagi hamkorligi, samarali metodlar va amaliy tavsiyalar ham ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: ijodkorlik, tanqidiy fikrlash, psixologik omillar, o'quvchilar, qobiliyat, tafakkur, motivatsiya, ta'lim psixologiyasi, emotsional intellekt, mustaqil fikrlash.

Kirish

Zamonaviy ta'lim tizimi shunchaki bilim berish bilan cheklanmay, balki o'quvchilarning fikrlash, muammolarni tahlil qilish va yangicha yondashuvlarni ishlab chiqish qobiliyatlarini ham rivojlantirishni talab etadi. Ayniqsa, ijodkorlik va tanqidiy fikrlash bugungi kunda global mehnat bozorida va ijtimoiy hayotda muvaffaqiyat kalitiga aylangan. Shu bois, bu ikki sifatni o'quvchilarda erta yoshdan shakllantirish ta'lim jarayonining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Bugungi kunda ta'lim-tarbiyaga berilayotgan e'tibor davlat siyosati darajasida ko'rilmogda, va barcha sohalarda ham islohatlar va yangilanish jarayonlari bo'lmoqda.

Ijodiy va tanqidiy fikrlashning rivojlanishi ko‘plab psixologik omillar bilan chambarchas bog‘liq. Jumladan, shaxsning individual qobiliyatlari, emotsional holati, motivatsiyasi, o‘z-o‘zini ifoda etish darajasi hamda atrof-muhitning rag‘batlantiruvchi roli muhim ahamiyat kasb etadi. Bu omillar o‘quvchining mustaqil fikrlashini rag‘batlantiradi, kreativ yondashuv va muammoli vaziyatlarda to‘g‘ri qaror qabul qilish ko‘nikmasini shakllantiradi. Ushbu maqolada o‘quvchilarda ijodkorlik va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga ta’sir qiluvchi psixologik omillar tahlil qilinadi hamda amaliy tavsiyalar taqdim etiladi.

Asosiy qism

Ijodkorlik — bu yangi g‘oyalarni yaratish, mavjud muammolarga noodatiy yechim topish qobiliyatidir. O‘quvchilarda ijodkorlik faollik, qiziqish, fantaziya va mustaqil fikrlash asosida shakllanadi. Tanqidiy fikrlash esa ma’lumotlarni tahlil qilish, baholash, solishtirish va asosli xulosa chiqarish jarayonidir. Bu ikki qobiliyat bir-birini to‘ldiradi va shaxsning intellektual rivojiga xizmat qiladi.

Ijodiy va tanqidiy fikrlashni rivojlantiruvchi psixologik omillar

Ijodiy va tanqidiy fikrlash insonning murakkab muammolarni hal qilish, yangi g‘oyalar yaratish va mavjud holatlarni chuqur tahlil qilish qobiliyatidir. Ushbu fikrlash turlarini rivojlantirishda turli psixologik omillar muhim ahamiyat kasb etadi. Birinchidan, o‘quvchining ichki motivatsiyasi — o‘z-o‘zini rivojlantirish, yangi bilim va tajribalarni qidirish istagi — ijodiy va tanqidiy fikrlashning asosiy drayveridir. Motivatsiya bo‘lmasa, hatto eng yaxshi ta’lim muhitida ham shaxsning fikrlash salohiyati cheklangan bo‘lishi mumkin. Ikkinchidan, o‘ziga bo‘lgan ishonch va o‘z fikrini erkin ifoda eta olish qobiliyati ham muhimdir. Shaxs xatolaridan qo‘rqmasdan fikrlarini bildirsa va yangi g‘oyalarni sinab ko‘rsa, ijodiy jarayon yanada samarali bo‘ladi. Uchinchidan, mustaqil fikrlash va tanqidiy qarashlar shakllanishi uchun shaxsda ochiqlik, qiziqish va yangiliklarga tayyorlik bo‘lishi kerak. Bu omillar o‘quvchini stereotiplar va tashqi bosimlardan ozod qilib, o‘z nuqtai nazarini yaratishga undaydi. Shuningdek, ta’lim muhitining psixologik qulayligi — ya’ni qo‘llab-quvvatlovchi, xatoliklarga ruxsat beruvchi va tanqidiy fikrlashni rag‘batlantiruvchi atmosfera — o‘quvchilarni ijodkorlik va tanqidiy fikrlashga undaydi. Natijada, ijodiy va

tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun nafaqat bilim berish, balki o'quvchining psixologik holatini hisobga olish, uning shaxsiy xususiyatlarini qo'llab-quvvatlash zarur. Bu esa ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi va o'quvchilarni kelajakda muvaffaqiyatli shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

O'quvchilarda ijodkorlik va tanqidiy fikrlashni shakllantirishda bir qator psixologik omillar muhim rol o'ynaydi:

Qiziqish va motivatsiya: Yangi bilimlarga bo'lgan qiziqish va o'rganishga bo'lgan ichki ehtiyoj ijodiy fikrlashni rag'batlantiradi. Yuqori motivatsiyaga ega o'quvchilar mustaqil izlanishga moyil bo'ladi.

Erkin fikrlash muhiti: Erkin va qo'llab-quvvatlovchi muhitda o'quvchilar o'z fikrini bemalol ifoda etadi, yangilikdan cho'chimaydi, xatolardan qo'rqmaydi.

Intellectual qobiliyatlar: Tahliliy tafakkur, tafovut qilish va umumlashtirish kabi aqliy faoliyat turlari ijodiy va tanqidiy fikrlashning asosi hisoblanadi.

Muloqot va fikr almashish: O'quvchilar o'rtasida faol muloqot va bahs-munozaralar ijodiy yondashuvni rag'batlantiradi va tanqidiy fikrni rivojlantiradi.

Ijodkorlik va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda o'qituvchi va psixologning hamkorlikdagi faoliyati muhim ahamiyatga ega. O'qituvchi darsda muammoli vaziyatlar yaratish, ochiq savollar berish, loyihaviy topshiriqlar berish orqali o'quvchilarning fikr yuritishini rag'batlantiradi. Psixolog esa o'quvchilarning individual xususiyatlarini aniqlab, ularni ruhiy jihatdan qo'llab-quvvatlaydi, shuningdek, zarur metodik tavsiyalarni beradi.

Maktab psixologi — bu nafaqat o'quvchilarning ruhiy holatini nazorat qiluvchi mutaxassis, balki ularning intellektual va shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydigan muhim figuradir. Psixologning asosiy vazifasi — o'quvchining psixologik salomatligini saqlash, rivojlantirish, uni stress, zo'riqish, xavotir va boshqa salbiy holatlardan himoya qilish, shuningdek, ta'lim-tarbiya jarayonida yuzaga keladigan psixologik muammolarga

yechim topishda yordam ko'rsatishdan iborat. O'qituvchilar dars jarayonlarida quyidagi metodlar orqali o'quvchilarda ijodkorlik va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishlari mumkin:

1. "Aqliy hujum" mashqlari
2. Muammoli savollar va bahsli vaziyatlar orqali tahliliy fikrlashni rivojlantirish
3. Rol o'ynash mashg'ulotlari va dramatizatsiya
4. Tanqidiy tahlil asosida o'rgatish: matnlar, faktlar, g'oyalar ustida ishlash

Xulosa qilib aytganda, psixolog qanday inson bilan suxbat qilishidan qat'iy nazar o'zining kasbiy etikasi va psixologik bilimlaridan va pozitsiyasidan kelib chiqib munosabatda bo'lish kerakligini unutmaslik kerak. O'quvchilarda ijodkorlik va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda psixologik omillar muhim ahamiyatga ega. Ushbu jarayonda o'quvchilarning ichki motivatsiyasi, o'ziga bo'lgan ishonchi, ochiqligi va mustaqil fikrlash qobiliyati asosiy rol o'ynaydi. Shuningdek, ta'lim muhiti va o'qituvchining yondashuvi ham o'quvchilarning kreativ va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishda katta ta'sir ko'rsatadi. O'quvchilarga erkin fikr yuritish, xatoliklardan qo'rqqanlik, yangiliklarni izlash kabi psixologik jihatlar rag'batlantirilsa, ular yanada faol, mustaqil va ijodiy bo'lib yetishadi. Shu sababli, ta'lim jarayonida psixologik omillarni hisobga olib, shaxsning intellektual va ijodiy salohiyatini to'liq ochish uchun sharoit yaratish lozim. Bu esa o'quvchilarning nafaqat fanlarni chuqurroq o'rganishida, balki hayotiy muammolarni hal qilishda ham samarali bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Vygotskiy, L. S. (1984). *Ta'lim va psixologiya*. Moskva: Pedagogika.
2. Guilford, J. P. (1967). *The Nature of Human Intelligence*. New York: McGraw-Hill.
3. Paul, R., & Elder, L. (2006). *Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Learning and Your Life*. Pearson.
4. Runco, M. A. (2004). *Creativity*. Annual Review of Psychology, 55, 657–687.
5. Sternberg, R. J. (2003). *Wisdom, Intelligence, and Creativity Synthesized*. Cambridge University Press.

6. Zimbardo, P. G., & Boyd, J. N. (2008). *The Time Paradox: The New Psychology of Time That Will Change Your Life*. Free Press.
7. Sultonova, N. R. (2018). O'quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish metodlari. *Pedagogika va psixologiya jurnal*, 2(14), 45-52.
8. Karimova, D. M. (2020). Ijodkorlikni rivojlantirishda pedagogik psixologiyaning roli. *Ilmiy izlanishlar*, 5(3), 112-118.
9. Abdullaev, Sh. (2019). Tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish. *Ta'lim va tarbiya*, 1, 30-36.
10. Sobirov, M. (2021). Pedagogik psixologiya va ijodkorlik. *O'zbekiston pedagogika ilmiy jurnali*, 3(7), 55-62.